

A SZOCIÁLIS TERVEZÉS REGIONÁLIS ASPEKTUSAI

(The Regional Aspects of Social Planning)

JÁSZ KRISZTINA – SZARVÁK TIBOR –
SZOBOSZLAI ZSOLT – T. HARGITAI JUDIT

Kulcsszavak:

regionalizáció szociális ágazat partnerség innováció tervezés alulról építkezés

A magyarországi régiók felismerték a regionális tervezés szükségességét és fontosságát a szociális ágazatban is. Az eddig elkészült anyagok azonban mind tartalmukban, mind kidolgozottságukban meglehetősen heterogének. Ez elsősorban a partnerségi kapcsolatok eltérő fejlettségének, a szakembergárda különböző képzettségi szintjének és a regionalitás más-más módon való értelmezésének következménye. A jövőben a tervezési kapacitások megerősítése, az innováció és az együttműködések ösztönzése, a civil szféra fokozottabb szerepvállalásának biztosítása lehet a záloga a regionális szintű területi tervezés megerősödésének a szociális szférában.

Bevezetés

Az Európai Unióba való belépésünkkel egy új korszak kezdődött a magyar szociálpolitikában is, amelynek egyik sarkalatos pontja a szociális szféra regionalizációja. Ez nagyon komoly kihívás elé állítja az ágazat szereplőit, hiszen az ellátások új területi szinten való biztosítása, a releváns területi szereplők bevonása, valamint a megfelelő egyeztetési mechanizmusok kidolgozása egy olyan országban, ahol egyébként sincs erős tradíciója a partnerségi kapcsolatoknak és a többszereplős ágazatközi egyeztetéseknek, különösen nehéz feladat.

Annak érdekében, hogy a hazai helyzetről minél autentikusabb információk álljanak a döntéshozók rendelkezésére, a Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja Alföldi Tudományos Intézetének Szolnoki Társadalomkutató Csoportja az Egészségügyi, Szociális és Családügyi Minisztérium megbízásából¹ vizsgálatot készített arra vonatkozóan, hogy a regionális szintű szociális tervezés terén a hazai gyakorlatnak melyek a legjellemzőbb sajátosságai, valamint a releváns területi szereplők hogyan ítélik meg a jelenleg is működő mechanizmusokat. A téma vizsgálata három nagy tartalmi elemből épült fel. Elsődlegesen a tartalomlemezés módszerét alkalmazva megvizsgáltuk, hogy a már elkészült regionális tervezési dokumentumokban milyen arányban jelennek meg a szociális szférára vonatkozó fejlesztési elképzelések, továbbá országos kérdőíves felmérés és prominencia-interjúk keretében véleményeztettük hazánk egyik leghátrányosabb helyzetű régiója – az Észak-alföldi régió – szociális aktoraival a regionális szintű szociális tervezés néhány kérdését és a szociális esélyegyenlőség problematikáját. Továbbá a témát európai

szemszögből is körbejártuk, ezért mintegy viszonyítási alapként, másrészt néhány követésre is alkalmas jó példa bemutatása érdekében elvégeztük – elsősorban internetes kutatásra alapozva – számos releváns európai uniós dokumentum, különös tekintettel néhány ország Nemzeti Cselekvési Tervének tartalomelemzését is. Ez utóbbi esetében főként az intézményi kapcsolatok kiépítésének gyakorlatára fókuszáltunk.

A régiók szociális tervezési dokumentumainak főbb sajátosságai

Az 1996. évi területfejlesztési törvény és a hozzá kapcsolódó végrehajtási jogszabályok elfogadását követően sorra születtek a különböző típusú (ágazatokhoz igazodó, illetve integrált) és eltérő területi szintű (települési, kistérségi, megyei, regionális, kiemelt térségi, országos, határon átnyúló) tervezési dokumentumok. Az elkészült anyagok közös vonása, hogy mindegyik alapját a területfejlesztésre vonatkozó jogi normák képezik.

A régiók a szociális ágazatot érintően is felismerték a hosszú távú gondolkodás, a tervezés szükségességét, s ennek megfelelően területfejlesztési és speciális/ágazati tervek készítésére különítettek el forrásokat, írtak ki pályázatokat. Az ilyen típusú tervdokumentumokkal való ellátottság mennyiségi szempontból a Dél-alföldi régióban a legjobb. A legrosszabb helyzetben az Észak-alföldi és az Észak-magyarországi régiók vannak. Ez utóbbi régióban egyáltalán nem készült ilyen tartalmú dokumentum. Bár regionális szinten felismerték a szociális tervezés fontosságát és jelentőségét, a hozzáférhető dokumentumok színvonala, használhatósága, projektekkel való alakításának lehetőségei azonban nem minden esetben kielégítőek. A kidolgozott anyagok általában hármas felépítésűek, azaz helyzetelemzésből, koncepcióból és programból állnak. Ezek közül az első és az utolsó anyagrész általában jól kidolgozott, a kettő közötti átvezetés, összeköttetés, vagyis a koncepcionális rész többnyire nem kellően átgondolt, megalapozott.

A területfejlesztési tervezés is folyamatosan módosul, finomul, egyre konkrétábbá válik, ez a folyamat érzékelhető a szociális tervezési anyagokon is. A később készült tervezési anyagok színvonala általában magasabb, a feladatokra vonatkozóan konkrétabb meghatározásokat is tartalmaznak. A dokumentumok többnyire a területfejlesztéssel foglalkozó szakemberek és a szociális szféra képviselőinek közös munkájaként jöttek létre. A külső környezet meghatározottságát illetően az Európai Unióhoz való kapcsolódás emelhető ki, a hazai „rendszerbe helyezés” közül az Országos Területfejlesztési Koncepcióhoz, a Nemzeti Fejlesztési Tervhez, valamint az adott régió területfejlesztési dokumentumaihoz való illeszkedés a legjellemzőbb. Szinte minden esetben hiányzik a kapcsolódó ágazatok (egészségügy, oktatás, foglalkoztatás stb.) dokumentumaihoz való illeszkedés, a kölcsönhatás felvázolása, valamint a szinergia biztosítása az erőforrások minél racionálisabb felhasználása érdekében.

A jövőkép megfogalmazásánál a vizsgált tervdokumentumok szinte minden esetben a területfejlesztési anyagok jövőképéből indulnak ki, s a szociális fejlesztéseket

a versenyképesség, a gazdasági növekedés szolgálatába állítják. Míg a foglalkoztatottság növelése (két régióban ezeket együtt is kezelik) és a szociális infrastruktúra minél szélesebb kiépítése, az innováció és a civil szervezetek megerősítése a dokumentumok többségében megtalálható, addig az esélyegyenlőségre, a hálózatok kialakítására, a partnerség erősítésére, a nemek közti különbségek csökkentésére kisebb hangsúly helyeződik. Az alkalmazott alapelvek között is jellemzően a területfejlesztési alapelvek átvétele figyelhető meg. A kidolgozott anyagok időtávja általában 2006-ig tart. A tervek a következő uniós tervezési időszakra már egyáltalán, stratégiai szinten sem vonatkoznak. A dokumentumok többségének negatívumaként említhetjük, hogy az intézményrendszerre, a megvalósítás mechanizmusára nem gondoltak, s hiányzik a monitoring rendszerre való utalás is.

A regionális különbségek minél plasztikusabb ábrázolása érdekében kutatásunkban egy fejlettebb és egy hátrányos helyzetű régió dokumentumait elemeztük alaposabban. Azért esett választásunk a Nyugat-dunántúli régióra, mert a területfejlesztési szakma számos aspektusból a regionális tervezés úttörőjeként tartja számon e régiót. A másik pólus szemléltetésére az Észak-Alföld kínálkozott, mely régió egyrészt jelentős hátrányokat mutat tervezési téren, másrészt azért is szükségessé vált az elemzés, mert a kutatás további fázisában is ezt a területi egységet vizsgáltuk a korábban már jelzett szociológiai módszerekkel.

A két régióban fellelhető tervezési dokumentumok kézbevételekor jelentős értelmezési különbségek láthatók. A Nyugat-dunántúli régió rendelkezik Regionális Szociális Programmal, ami egyedi jelenség a régiók között. Az Észak-alföldi régióban nem áll rendelkezésre ilyen típusú fejlesztési dokumentum, annak ellenére, hogy a régióban érzékelhetően jelen lévő súlyos szociális feszültségek ezt más régióknál inkább indokolnák. Az Észak-Alföldön csupán humánerőforrás-fejlesztési terv készült, mely tervezési dokumentumnak még a műfaji meghatározása sem egyértelmű, csak hosszas olvasás után és némi fantáziával derül ki, hogy területfejlesztési koncepcióval van dolgunk.

A Nyugat-dunántúli Régió Regionális Szociális Programja

A Nyugat-dunántúli régióban a szociális programalkotás fő célkitűzése az volt, hogy a szociálpolitika hatáskörébe tartozó jelenségek, valamint az ellátásokat biztosító intézményrendszer egy, az ágazatitól eltérő kontextusba helyeződjön, így számos összefüggés a területfejlesztési szempontok alapján válhatott vizsgálat, a későbbiek során pedig komplex szemléletet tükröző fejlesztések tárgyává. A tervezők hipotézise szerint a különböző fejlesztési elképzelésekre alapozott projektek így a régió jövőképe minél teljesebb megvalósítását teszik lehetővé. A dokumentumból kitűnik, hogy a programalkotásban kiemelt szerepet kap az innováció, a már meglévő innovatív fejlesztések megtartása, az aktív szociálpolitikai eszközök körének kiszélesítése és a forrásteremtő szemlélet széleskörűvé tétele.

A Program a következő szempontok szerint épül fel:

- a helyi szereplők szemléletét tükröző problémaértelmezés, az általuk kezdeményezett fejlesztések befogadása,
- a helyi igényekre koncentráló ellátó- és támogatórendszer fejlesztése,
- a szociális ellátórendszer klienseinek érdekeit figyelembe vevő döntéshozatali mechanizmusok,
- széles körű civil, és a szolgáltatásokhoz való hozzáférhetőséget nem sértő mértékű piaci részvétel a szociális szférában,
- aktív szociálpolitikai eszközök alkalmazása és a forrásteremtő szemlélet elterjesztése, valamint
- a társadalmi és területi különbségekre koncentráló igazságossági elv érvényesítésének és az esélyegyenlőség megteremtésének középpontba állítása.

A Nyugat-dunántúli Regionális Szociális Program mind szerkezetében, mind tartalmában alkalmazkodik a régió már elkészült fejlesztési dokumentumaihoz és az uniós elvárásokhoz.

Az Észak-alföldi régió fejlesztési terve

Az Észak-alföldi régióban – mint azt már korábban jeleztük – önálló szociális fejlesztési dokumentum nem készült. A fejlesztési terv csak érintőlegesen tartalmaz megállapításokat a szociális szférára vonatkozóan. A humán infrastruktúra legfontosabb célkitűzései között mindössze két szociális tartalmú fejlesztési elképzelés szerepel. Az egyik célkitűzés a szociális ellátó rendszer fejlesztését szorgalmazza, a másik pedig az aprófalvas térségek felzárkóztatását elősegítő szociális válságkezelő programok szükségességét emeli ki. A fejlesztési terv alapjául szolgáló helyzetfeltárásból hiányzik a szociális szféra helyzetének, ellátottságának elemzése. Csupán a humán erőforrás-fejlesztést befolyásoló tényezők között szerepel egy rövid elemzés az idősödő társadalomról, ami azonban nem régióspecifikum, tekintettel arra, hogy az Észak-alföldi régió bír a régiók közül az egyik legfiatalabb korszakozással. Ennek tudatában nem is meglepő, hogy a humán erőforrások lehetséges fejlesztési irányai között is csak az idősellátás fejlesztése jelenik meg nevesítetten. További markáns különbség a Nyugat-dunántúli régió fejlesztési dokumentumaihoz képest, hogy az észak-alföldi anyag utalást sem tartalmaz a fejlesztések megvalósításának módjára, az ebben szerepet kapó intézményrendszerre, valamint a dokumentum társadalmasítására. Az észak-alföldi tervezési dokumentumról tehát elmondható, hogy nem reflektál kellő mértékben a szociális szférában kumulálódó regionális társadalmi problémákra, mindezt marginális területként kezeli a humán fejlesztéseken belül is.

A hét régió releváns anyagainak áttekintése után összességében elmondható, hogy a hazai régiós dokumentumoknál a jövőre vonatkozóan is a legfontosabb a regionális szemlélet érvényre juttatása, valamint a rokon ágazati politikákkal való kapcsolódási pontok meghatározása. A kapcsolódásnak a kölcsönösségen kell alapulnia, mert egyrészt fontos a tervrendszerben elhelyezni a szociális típusú feladatokat,

másrészt viszont, amennyiben az elfogadott anyagok és a szociális elképzelések között diszharmoniót fedezünk fel, kezdeményezni szükséges az elfogadott tervek módosítását. A fejlesztési programok egymásra épülnek, illetve egymást kiegészítik. Esetenként azonban hiányzik a szintézis, biztosítását ezért kiemelkedően fontosnak tartjuk. A fentiek értelmében a humán ágazatközi együttműködések támogatása területi (regionális, kistérségi és települési) szinten fontos célkitűzés kell, legyen. Ennek elősegítése érdekében indokolt a meglévőkön túl további szintetizáló szakmai műhelyek létrehozása.

A kérdőíves vizsgálat célja, területe, módszere és alanyai²

2004 tavaszán országos kutatás keretében vizsgáltuk a szociális szférában a regionális gondolkodás és tudástípusok meggyökeresítésének módozatait, illetve a regionális szintű szociális tervezés néhány kérdését, valamint a szociális esélyegyenlőség problematikáját³. Kérdéseinket a tágabb értelemben vett humán fejlesztési szféra (szociális, egészségügyi, munkaügyi, oktatási ágazatok és a területfejlesztés) szereplőihez, prominenseihez, intézményvezetőkhez juttattuk el. Úgy gondoltuk, hogy a minta alanyai, pozicionális helyzetüknél fogva közvetlenül vagy közvetve képesek befolyásolni a helyi döntéseket⁴. A közel 25%-os arányban visszaérkezett válaszok aránya a hasonló módon lebonyolított vizsgálatokhoz képest magas, ami a kutatási eredmények megalapozottsága mellett a kutatás időszerűségét is minősíti. Ez a visszaküldési arány hasonló a közelmúltban végzett észak-alföldi és Jász-Nagykun-Szolnok megyei prominencia⁵ kutatások ilyen mutatójához (Szarvák 1999; 2000; 2004). A kitöltött és visszaérkezett kérdőívek alapján a „*legaktívabb*” területeknek a vidéki régiók számítottak annak ellenére, hogy az eredeti mintában (a főváros súlya miatt) a Közép-magyarországi régió magasabban reprezentált. A „*társterületek*” közül kiemelkedik a területfejlesztési és a munkaügyi szféra válaszadási aktivitása.

Az ágazati háló elemei

A „szociális kultúrrégió” kialakításának esélyei

Pierre Bourdieu szerint (idézi Böhm 1999, 217) a regionális érdekek a területi stigmatizációra adott válaszként értelmezhető. Jelen munkában ezt, a központ által konstruált anyagi és szimbolikus tőkéktől való megfosztottságot (egyfajta speciális társadalmi-gazdasági távolságot) próbáltuk operacionalizálni, amikor konkrét területi változók helyett a szociális intézményrendszer és a marginalizáció értékeléséből adódó összevont kategóriák segítségével jelenítjük meg a területi szintet⁶. Az elemzésbe bevont két változó alapján (fogalmi absztrakcióként) egyfajta perceptuális kultúrrégió határai bontakoznak ki előttünk (Trócsányi 1998).

A keleti területek régiói között két kategória volt megfigyelhető. Az erős szociális marginalizációt és gyenge intézményrendszert főként Észak-Magyarországon jelezték, Dél-Alföldön és Észak-Alföldön a marginalizációs jellemzők mellett viszonylag, illetve teljesen kiépült intézményi ellátottságot is jeleztek prominens válaszadóink, ami jól mutatja az elmúlt években elkezdett szociális professzió hatását is. Összességében a tiszántúli régió differenciáltságát jól mutatja az, hogy az adatokban markánsan jelen volt a marginalizáció és az intézményrendszer kétpólusú értékelése.

A válaszadók szerint a dunántúli régiók homogénebbek. A kérdőívet kitöltők többsége szerint ezek a területek főként alacsonyabb marginalizációs szinttel és kiépült intézményrendszerrel jellemezhetők. A hazai területi fejlődést (és a programozás állását) jól tükrözi az, hogy a Nyugat-dunántúli régiót nem minősítették erősebb marginalizációval és gyengén kiépült intézményrendszerrel, valamint a főváros szűkebb-tágabb agglomerációját a minta inkább az erősebb marginalizációval és a viszonylag kiépült intézményrendszerrel jellemezte (1. táblázat).

1. TÁBLÁZAT

A „szociális régió” típusai a területfejlesztési régiók tükrében (db)
 (Types of Social Regions in Development Regions' Aspect)

	észak- magyar- országi	észak- alföldi	dél- alföldi	nyugat- dunántúli	közép- dunántúli	dél- dunántúli	közép- magyar- országi	Össze- sen
Erősebb marginalizáció, viszonylag kiépült intézményrendszer	2		4	1	2	1	3	13
Alacsonyabb marginalizációs szint, kiépült intézményrendszer	1	4	3	1	4	6	1	20
Erősebb marginalizáció, gyengén kiépült intézményrendszer	4	2	2		1	2	1	12
<i>Összesen</i>	7	6	9	2	7	9	5	45

Forrás: Felmérés 2004.

Az Észak-magyarországi régió leginkább erősebb marginalizációval és gyengén kiépült intézményrendszerrel jellemezhető, a Dél-alföldi régió esetében is erősebb a marginalizáció, de kiépült az intézményrendszer, a Közép-és Dél-Dunántúlon alacsonyabb a marginalizációs szint és kiépült az intézményrendszer. A válaszadók a kiépült intézményrendszer, erősebb marginalizáció értékpárt tartják igaznak a Közép-magyarországi régióban is. Az Észak-Alföld esetében a válaszadók nem tudtak közös nevezőre jutni sem a marginalizáció mértéke, sem az intézményrendszer kiépítettsége kérdésében (nem választották viszont az erős marginalizáció, kiépült intézményrendszer kategóriát)⁷. A klasztert alkotó változók azonban már markánsan elkülönülő átlagot vettek fel a marginalizáció és az intézményrendszer szubjektív értékelésekor (2. táblázat).

2. TÁBLÁZAT

„Szociális kultúrrégiók” az intézményi fejlettség és a
marginalizáció értékelése szempontjából (1–7 skála)
(Socio-Cultural Regions from Institutional Development and
Marginalisation Aspect)

Régió típusok	A szociális intézményi fejlettség, kiépítettség értékelése	A szociális marginalizáció értékelése
Erősebb marginalizáció, viszony- lag kiépült intézményrendszer	2,4	5,3
Alacsonyabb marginalizációs szint, kiépült intézményrendszer	3,6	3,0
Erősebb marginalizáció, gyengén kiépült intézményrendszer	5,5	5,9
<i>Átlag</i>	3,8	4,4

Forrás: Felmérés 2004.

A „szociális kultúrrégió” megvalósulásának esélyeit (gyakorlati adaptációját) rontja az a tény, hogy a vizsgált humán tényezők (szociális hasonlóság, hagyomány) a prominens válaszadók szerint nem tartoznak a (kultúr)régió meghatározó elemei közé. A prominencia vizsgálatok (Szarvák 1999; 2000) körében a régióalkotó tényezők közül kiemelkedik a közös, célracionális cselekvésekhez (forrásszerzés, gazdasági klaszterek, érdekek) kapcsolódó kategória. Az egymással határos és gazdasági érdekekre szerveződött régiókép nemcsak a prominensek körében általános, de a lakosság is nagyon csekély mértékben kezeli más téregységek, például a megyék társadalmi és kulturális azonosságának szempontját (Bánlaky–Hamar–Murányi–Szoboszlai 1998). A „szociális kultúrrégió”, mint a regionális cselekvésekben jelentkező innováció terjedésére utal egy közelmúltban végzett kutatás (Szarvák 2004) eredménye is, mely szerint Jász-Nagykun-Szolnok megyében a területfejlesztési partnerkapcsolatok szereplői⁸ humán területen – főként a települési önállóság-hoz kapcsolódó közoktatási területen és az egészségügyi alapellátásban – nem tartották működőképesnek a feladatok kistérségi megoldását.

Ágazati vélemények a „szociális kultúrrégió” szükségességéről

A vizsgálat válaszainak tartalomelemzése alapján nyilvánvalóvá vált, hogy a regionalizációt támogató törekvések között inkább a szakmai identitás fogalmával találkozhatunk (a közös, megoldatlan problémák, az eddig megszerzett résztapasztalatok, tudások, kapcsolati tőke). Mindezek mellett jelen van két, programszinten is kezelhető tényező: az egyik a meglévő (módszertani) intézményhálózat, a másik a megyei szolgáltatásfejlesztési koncepciók összehangoltsága. A regionalizációt hátráltató tényezők között számos, nem csak a szociális szférára jellemző társadalmi tény (egyfajta, az átmenet évtizedére jellemző „hiánygazdálkodást”) láthatunk. A válaszok közös nevezője a forrás-, az együttműködés- és az információhiány.

Mindezek után azonban sarkalatos problémává válik, hogy a szociális és az önkormányzati törvény elsősorban településben gondolkodik, és nem ír elő térségi és/vagy regionális szintű feladatot. „Nincs hagyománya a regionális gondolkodásnak” – mondják a válaszadók, s úgy tűnik, ezt a hagyományt a jogszabályok sem siettetnek meggyökeresíteni, bár a többcélú kistérségi társulások létrehozásának támogatása a közigazgatás korszerűsítésének irányába hat⁹. A humán intézményrendszer prominensei – fenti eredményeink tükrében nem túl meglepően – a finanszírozási, támogatási rendszer átszervezésében, a mikrotérségi, kistérségi és regionális feladat-ellátási kötelezettségek meghatározásában (szociális kistérségi társulások létrehozásában) látják azt az erőt, ami a regionalizációs attitűdöket növeli a szociális szférában.

Regionalizációs törekvések a szociális szférában

A programozás, a hosszú távú tervezés komoly igényként mutatkozik meg a válaszadók körében. Az okok között leginkább azok a magyarázatok szerepelnek, amelyek szervezetszociológiai vonatkozásúak és a minőségbiztosításhoz kapcsolódnak. A szervezeti és együttműködési szempontok mellett kiemelkedő a külső modernizációs hatásnak (EU csatlakozás) való megfelelés kényszere is. A válaszadók veszélyként jelezték: ha nem lesz átfogó programozás és szisztematikus fejlesztés, csak szigetszerű fejlődésre, legfeljebb alkalmoszerű projektek születésére számíthatunk. A válaszadók szerint a regionális gondolkodásmód fejlesztése a szociális szférában leginkább az erőteljesebb területi kiegyenlítés miatt (lásd a területfejlesztéssel és a szociális esélyegyenlőség javításával kapcsolatos elemzést), valamint a jobb területi és ágazati érdekképviselet elérése érdekében fontos. Ugyanakkor a hatékonyabb céltársulás („szociális régió”), mint egy lehetséges együttműködési mód területi szinten kevésbé vált fontossá a szociális ágazatban. Amíg a területfejlesztéshez kapcsolódó tudások közül a területfejlesztés szintjén szinte mindegyik megjelenik (leginkább a pályázatírás, projekt-előkészítés, a kreativitás és a partnerség-építés), a szociális szférában van két olyan (a tervezéshez egyébként elengedhetetlen) ismerettípus, amely alig-alig hangsúlyos. Ezek a nyelvi ismeretek és a monitoring¹⁰. A válaszadók közel fele vett részt eddig a területfejlesztési tudásokat átadó képzések jellemzően két típusában (pályázatírás, projekt-előkészítés). Prominens almintánk szerint a szociális fejlesztésben kiemelt szerepe van a humán erőforrás-fejlesztési és a foglalkoztatási programoknak. A 21. századi fejlődés komplexitását tükrözheti az, hogy a válaszadók az információs társadalomfejlesztési és az innovációs programokat is a szociális fejlesztést katalizálóknak tartották¹¹. A programozást, a hosszú távú gondolkodást mindenki maximálisan támogatja a szociális szférában. Mivel a területi kiegyenlítés a szociális szférában is jelentős hangsúlyt kap, nem meglepő, hogy a területfejlesztés hatásainak közel harmadát a szociális alrendszerhez sorolják.

Az alacsonyabb marginalizációs szinttel, kiépült intézményrendszerrel rendelkező régiók körében jobban megjelentek a szociális fejlesztéssel kapcsolatos progra-

mok¹² (a 100 fokozatú skála átlaga 55 pont). A válaszadók a települési szint felé haladva egyre több programtípust említettek, amelyek a szociális szférához (egészségügy, foglalkoztatás stb.) kapcsolódtak. Ugyanakkor a „szociális régiók” kategóriái nincsenek összefüggésben a szociális fejlesztést érintő programok számával. Vagyis a sok program nem jelent automatikus hatást a marginalizációra. Összességében elgondolkodtató, hogy a válaszadók túlnyomó többsége szerint ezek a programok projekteké alakíthatók.

Intézményi kapcsolati háló és finanszírozási lehetőségek

A teljes intézményrendszerben egyértelműek a közeljövő (2005–2006) finanszírozási prioritásai. Leginkább a pályázati és EU-s források, a központi intézményfinanszírozás, a regionális források kapnak hangsúlyt a válaszokban. A többség, bár csak kisebb részben, számít a kistérségi és a megyei forrásokra is.

2007–2013 között a humán intézményrendszer vezetői a közeljövőhöz képest növekvő arányban számítanak a pályázati és uniós forrásokra. A regionális gondolkodás meggyökeresedésével párhuzamosan jelentősen magasabbra értékeli a regionális és a kistérségi források szerepét, illetve – vélhetően a klasszikus polgárosodás és a lokál-patriotizmus erősödésével – növekvő mértékben számítanak vállalkozói forrásokra is.

A vizsgált szociális szférához tartozó intézmények kapcsolati rendszere területenként eltérő. Az adott intézmények szerint látható, hogy a megyei és a települési önkormányzati intézmények intenzitás átlagai a legmagasabbak (100 fokozatú skálán 92, illetve 76 pont). Alacsonyabb intenzitás-értéket kapott a szakminisztérium, valamint a módszertani intézmények és a családsegítő hálózat. A területfejlesztési alrendszer szereplői közül legnagyobb értékkel a kistérségi szakemberek és az egyházak szerepelnek egy-egy szociális intézmény életében (100 fokozatú skálán 50 pont).

A kistérségi területfejlesztési szakemberek szerepe jellemzően ott erősebb, ahol alacsonyabb a marginalizáció és kiépült az intézményrendszer, a megyei önkormányzattal pedig ott gyengébb, ahol erős a marginalizáció és gyengén kiépített a szociális intézményrendszer. A szakmai kapcsolati intenzitást az ismertett gyakorisági értékekhez hasonló hangsúlyok jellemzik. A szakmai kapcsolatok minősége leginkább a települési önkormányzatokkal, a módszertani intézményekkel, a szakminisztériummal, a megyei önkormányzattal és a családsegítővel elismertebbek. A megkérdezettek szerint a szakmai érdekvédelem alacsony szintje is gátja a szociális tervezés területi szintű megvalósulásának.

Más területeken (pl. munkaügy, területfejlesztés stb.) dolgozó válaszadókhoz képest a szociális szféra dolgozói használják a legkevésbé az internetet a szakmai információk megszerzésében (100 fokozatú skála átlaga 65 pont). Ismertek és elismertek az országos és a regionális, illetve megyei szakmai fórumok. Jellemző a szociális szféra kommunikációjára a nyomtatott hírlevél viszonylagos gyakorisága is. A válaszadók többsége az internetes kommunikáció terén fejlesztést tart szükségesnek¹³. Ez viszont azt eredményezheti, hogy a szociális területen meggyökeresítendő infor-

mációs társadalom stratégiák szervesen ágazat-fejlődési modellt indíthatnak el a szférában, mert jelenleg a szféra informatikai (technikai és tudás) háttere alacsony.

Fontos tervezési iránymutatás lehet, hogy az erős marginalizációval bíró területeken inkább – valószínűleg az információs társadalom esélynövelő hatásainak reményében – az internetes fejlesztések szükségességét támogadják¹⁴.

A szociális esélyegyenlőség néhány jellemzője

A szociális esélyegyenlőség dimenzióját a válaszadók többsége meghatározta.

A „legteljesebb” válasz¹⁵ alapján indokoltnak tűnik az esélyegyenlőség-politikák komplex kezelése is kormányzati szinten. A vélemények leginkább elvi-szocializációs (reintegrációs), illetve kodifikációs és területi-társadalmi megközelítésűek voltak.

A szociális esélyegyenlőség hiányzó feltételeinek fejlesztési alternatíváit a válaszadók főként a finanszírozási támogatásokban, a pályázati innovációban, a fokozott társadalom- és területfejlesztésben, valamint a szakmai fejlesztésekben látják. Felzárkózó iránynak tűnik még az információs társadalom lehetőségeinek hasznosítása is.

A szociális esélyegyenlőség javítása jobban operacionalizálható folyamat, amikor a humán közszolgáltatásokban a területi kiegyenlítést (mint az egyik kapcsolódást a területfejlesztéshez) tartjuk szem előtt. Másrészt viszont egy nagyon hosszú szakaszról is szó van, amelyben az egyén önmaga válik képessé hátrányos helyzete megváltoztatására. Ez, a jórészt a szocializációs színtereken történő beavatkozás a produktivitás erősítését igényli a társadalompolitikai programokban. Mindehhez elengedhetetlen a modern információs hálózatok és tartalmak alkalmazása. A szociális esélyegyenlőséget minden szinten valamilyen mértékű problémaként kezelték a megkérdezettek. Átlagosan 83 (az országban) és 71 (az adott településen/kerületben) pont közöttiek az értékelések, vagyis a problémát mindenütt jelentősnek érzékelik. Sajátságos módon, ahogy az országtól a régió és a megyén/fővároson keresztül közelítünk az adott lokalitáshoz, csökken a kérdéskör problematikuságának mértéke (3. táblázat). Válaszadóink leginkább a 10 ezer főnél alacsonyabb lélekszámú települések problémájaként érzékelik a szociális esélyegyenlőtlenséget.

A szociális régiók típusai között (érthető módon) érzékelhető különbség tapasztalható az erősebb marginalizációval és alacsonyabb szintű intézményi kiépítettséggel rendelkező területek „javára” a szociális esélyegyenlőséggel kapcsolatos megítélésekben. Az erős marginalizációval bíró területeken (pl. Dél-Alföldön, Észak-Magyarországon) relatíve alacsonyabb annak megítélése, hogy az esélyegyenlőség biztosításához szükséges-e a regionális tervezés a szociális szférában. Számos ágazati, önkormányzati, területi, gazdasági és civil szereplő szociális esélyegyenlőséget befolyásoló szerepére rákérdeztünk. A részletes partnerségi térkép itt is differenciáltabb, bár a pályázati cégek és az uniós főhatóságok szerepét a válaszadók rendszeresen alacsonyan értékelték, vagyis elutasították. „Helyettük” elsősorban a települési önkormányzat (100 fokozatú skála átlaga: 87 pont), a szakminisztérium és a szociális szakmai szervezetek (családsegítők, gyerekjóléti szolgálatok, hajléktalanellátó szolgálá-

latok és módszertani intézmények, valamint a munkaügyi szféra, vagyis jórészt a vizsgált intézmények) szerepe kapott kiemelkedő értékelést ebben a tevékenységben.

3. TÁBLÁZAT

*A szociális esélyegyenlőség problematikája 100 fokozatú skálán
(100=nagy probléma, 0=egyáltalán nem az)
(Questions of Equal Opportunity on a 100 Grade Scale)*

Régió típusok	Ország	Terület- fejlesztési régió	Telepü- lés/kerület	A regionális tervezés szerepe az esélyegyenlőség javításában
Erősebb marginalizáció, viszonylag kiépült intézményrendszer	86	69	66	89
Alacsonyabb marginalizációs szint, kiépült intézményrendszer	77	77	70	93
Erősebb marginalizáció, gyengén kiépült intézményrendszer	92	89	80	80
<i>Átlag</i>	<i>84</i>	<i>78</i>	<i>72</i>	<i>89</i>

Forrás: Felmérés 2004.

A kutatás során a megkérdezettek jó néhány javaslattal éltek a tekintetben is, hogy milyen módon növelhető a regionalizációs attitűd, valamint milyen módon javítható a hosszú távú gondolkodás képessége a szociális tervezésben. Az alábbi válaszok születtek:

- 1) „Szociális kistérségek” elnevezéssel modellprogramok indítása.
- 2) A szociális programozási folyamat kiterjesztése kistérségi szintre.
- 3) A területi tanácskozások gyakoritásával a szakmaközi együttműködések növelése (ami erősítheti az EU-s pályázatokban való közös részvételt).
- 4) Információs társadalom programok és attitűdök megerősítése a szociális szférában.
- 5) A módszertani intézményhálózat fejlesztésében a civilek szerepének erősítése.
- 6) A produktív szociálpolitikai programok kistérségi koordinálása.
- 7) A kiemelt törvény (szociális és önkormányzati) törvények „versenyképesebbé” tétele.
- 8) A szociális szakmai képzésekben a területfejlesztési tudások oktatása.
- 9) A megyei és regionális fejlesztési tanácsokhoz, a területi kiegyenlítést célzó keretekre kiírt pályázatokban szerepeljen előnyként a szociális fejlesztési szemlélet.
- 10) A szociális és önkormányzati törvények, valamint a regionalizációs törekvések közötti szintézis kimunkálása és továbbfejlesztése.

Véleményünk szerint a hatékonyabb tervezési metódusok elterjedésének elősegítése érdekében fontos lehet a visszacsatolást növelő társadalomkutatási módszerek alkalmazása a további területeken:

- a szociális szakképzés fejlesztési irányainak meghatározásában, valamint a regionális szociális szakképzési programok kidolgozásában,
- továbbá fontos a fejlesztések hatásai visszatükrözésének mérése a szociális szféra prominenseinek körében (egyfajta ágazati szociális „bizalmi index” módszertanának kialakítása).

A Nemzeti Cselekvési Tervek főbb sajátosságai az Európai Unió tagállamaiban

Kutatásunkban a nemzetközi gyakorlat bemutatása terén – amint arra a bevezető gondolatok között is utaltunk – elsősorban az Európai Unió társadalmi kirekesztés mérséklésére irányuló tervezési dokumentumait, ezen belül is főként a Nemzeti Cselekvési Terveket vettük górcső alá. Azért elsősorban ezekre a dokumentumokra esett a választásunk, mert a társadalmi kirekesztés elleni küzdelem ma az egyik legátfogóbb és legfajsúlyosabb célkitűzés Európa-szerte, másrészt pedig Magyarországnak, mint közelmúltban csatlakozott országnak, el kellett készítenie saját Nemzeti Cselekvési Tervét.

Érdeemes összefoglalni, hogy az Európai Unióban melyek a szociálpolitikához kötődő legfontosabb vívmányok, illetve elvárások a tagországok felé.¹⁶ Ennek áttekinthetése azért megkerülhetetlenül fontos, mert így talán választ kaphatunk arra, hogy a szociálpolitika miért olyan problematikus terület számos tagországban, valamint, hogy a releváns alapok, még ha nevükben hordozzák is a szociális jelzöt, miért elsősorban foglalkoztatáspolitikai tartalmúak.

Az Európai Közösség megalapítói 1957-ben nem tartották szükségesnek egy egységes uniós szociálpolitika kidolgozását, ami mögött elsősorban országaik gazdasági pozíciójának féltése húzódtott meg. A németek jártak élen a közös politika elvetésében, amit azzal magyaráztak, hogy a szociális juttatásokat elsősorban a piaci mechanizmusoknak kell meghatározniuk, ezért a Közösségnek nincs alapja beavatkozni ennek kialakításába. Másrészt problematikusnak tűnt a közös szociálpolitika finanszírozása is, tekintettel a különböző intézkedések óriási költség vonzatára. Továbbá a szociálpolitika minden tagállamban már akkor is az egyik legérzékenyebb és legfontosabb belpolitikai kérdés volt, ezért nem tartották szerencsésnek a közösségi szintű beavatkozást. Az 1950-es években a szabad munkaerő-áramlás terén történt jelentősebb előrelépés. Ez fontos momentum volt, hiszen egyrészt harmonizálta valamelyest a tagállamok munka- és életkörülmények javítására vonatkozó elképzeléseit, másrészt előrelépést jelentett a közös szociálpolitika elméleti alapjainak kidolgozása felé. A Közösségben a szociálpolitika fontossága felértékelődésének jele volt az is, hogy a gazdaságpolitikai intézkedések során mindig figyelmet kapott egy-egy célkitűzés szociális aspektusa is.

A szociálpolitika tehát egyre inkább a prioritások közé került a Közösség politikájában, amelynek fő oka, hogy az 1970-es évektől már markánsan megjelentek a régiók közötti fejlettségbeli különbségek, valamint az egyes tagállamokban a halmozottan hátrányos helyzetű társadalmi csoportok. A szociálpolitika felértékelődésének egyik megnyilvánulása volt, hogy a Közösség 1974-ben újtárra indította az első Szociális Akcióprogramot. Ez maga után vont a közösségi jogalkotás felgyorsulását, melynek révén számos akcióprogram indult, és a szakmai fórumok száma is megszorodott. A nyolcvanas években e téren némi stagnálás következett be, de a kilencvenes években új lendületet kapott a szociálpolitika.

Az elmúlt évtized a foglalkoztatási válságok jegyében telt, melynek következtében az Európai Unióban is a közös foglalkoztatáspolitikai kialakítása kapott prioritást. Egy-egy megfogalmazott új fejlesztési cél azonban már a szociális szempontok prioritizálását tükrözte. Azonban látható, hogy a különböző intézkedéseknél – csakúgy, mint a kezdeti időszakban – a gazdasági és szociális kérdések nagyon szorosan összefüggnek. Alapvető különbség maradt azonban az évtized végére is, hogy míg a közösségi politikák fókuszában a munkavállaló áll, addig a nemzeti szociálpolitikák központi eleme az állampolgárok alapvető jóléti szükségleteinek biztosítása.

Az Európai Unió szociálpolitikájában fordulópontot az Európai Tanács lisszaboni tanácskozása, valamint ugyanezen grémium 2003-ban, Nizzában lezajlott ülése eredményezett, ez utóbbit ugyanis a tagállamok képviselői szociálpolitikai agendát fogadtak el 2000–2005-re.

Amint arra már a korábbiakban is utaltunk, az Európai Tanács 2000 decemberében Lisszabonban döntést hozott a Nemzeti Cselekvési Tervek (továbbiakban Terv) kidolgozásáról a társadalmi kirekesztés és a szegénység megszüntetése érdekében. A Tervet, amely kidolgozásának szükségességében az akkori 15 tagállam egyhangúlag egyetértett, olyan eszköznek tekintették, amely elősegítheti a szociális védelem megteremtése érdekében a szakpolitikai együttműködések kialakítását, illetve a meglévő kapcsolatok intenzívebbé tételét Európa-szerte. Az Európai Tanács a Tervvel kapcsolatban négy célkitűzést fogadott el:

- a munkahelyhez, különböző forrásokhoz, termékekhez és szolgáltatásokhoz való hozzáférés biztosítása;
- a kirekesztéstől való védelem;
- segítségnyújtás a leginkább rászorulóknak számára;
- minden olyan szervezet mozgósítása, amely tehet valamit a társadalmi kirekesztés mérséklése érdekében.

A Tervek elkészítése során a tagállamok a Közös Tervezés Metodikát használták, amelyről Nizzában történt politikai megállapodás. Ez a metodika azonban csak a főbb tartalmi egységekre vonatkozóan fogalmazott meg követelményeket, a partnerség elvének érvényesítése, az egyeztetési gyakorlat kidolgozása és megvalósítása terén szabad kezlet kaptak a tagállamok. A Nemzeti Cselekvési Tervek elemzése kapcsán látható, hogy az Európai Unió hosszú évszázadok óta demokráciát építő országai is komoly tanulási folyamaton mentek keresztül a dokumentum megalkotása során. Az első Terv készítésekor problematikus volt az egyeztetésekbe bevon-

tak körének meghatározása, a találkozók gyakorisága, a dokumentum monitoringját végző testület kijelölése, és a tagállamok a Terv társadalmosítására sem fordítottak – néhány ország kivételével – túl sok energiát. A Tervek készítésének metodikájára elsősorban az adott országok társadalmi berendezkedése, a centralizált, illetve a decentralizált államberendezkedés és a különböző társadalmi szereplők közötti dialógus megteremtésében szerzett gyakorlat nyomta rá a bélyegét.

Megállapítható, hogy e feladat teljesítésében is a köztudottan hatékony szociálpolitikai rendszerrel bíró országok jeleskedtek, mint például a skandináv és a Benelux-államok, Németország vagy Nagy-Britannia.

Magyarországnak és a többi kilenc frissen csatlakozott országnak megvan az a helyzeti előnye, hogy tanulva a nyugat-európai országok által elkövetett hibákból, elkerülje az ott felmerült nehézségeket. A feladat nem egyszerű, hiszen a demokrácia alapmechanizmusainak kiépítése, bejáratottsága terén komoly hiátusaink vannak a 15-ökhöz képest. Magyarországon az első Nemzeti Fejlesztési Terv készítésekor számos kritika érte a felelősöket a szociális partnerek nem megfelelő szintű bevonása miatt.

Szerencsés lenne, ha a szociális szakma a területfejlesztési szereplők által követett hiányos gyakorlatot nem venné át a tervezés, az egyeztetés és a megvalósítás során sem. Fontos, hogy mind a Nemzeti Cselekvési Tervhez, mind az egyéb regionális tervezési dokumentumok elkészítéséhez kidolgozott metodika a különböző intézmények, szervezetek együttműködésére, partnerségi kapcsolataira épüljön.

A most szerveződő szociálpolitikai tanácsokat is fel kell vértetni mindazon eszközökkel, amelyek lehetővé teszik számukra a szociális tervezés regionális léptékben történő sikeres megvalósítását. Ehhez a humán erőforrásokon túl anyagi forrásokra is szükség van. A külföldi példákból láthatjuk, hogy igazán azokban az országokban sikeres a szociálpolitika, ahol az emberekhez legközelebbi szinten, a lakóhelyükön valósulnak meg a fejlesztések.

Záró gondolatok

A kutatás kapcsán megállapítható legfőbb cél a regionális szemlélet további erősítése a szociálpolitikában, illetve a szociális típusú tudások erősítése, hangsúlyosabbá tétele a területfejlesztésben.

Mivel országos szinten elindult a következő tervezési időszakra szóló tervezés, illetve az új Nemzeti Fejlesztési Terv előkészítése, ezért szorgalmazzuk, hogy regionális szinten is újítsák meg a szociális témájú tervezési dokumentumokat. Erre azért is különösen nagy szükség van, mert a meglévő anyagok csak 2006-ig határoznak meg feladatokat.

Jelentős előrelépésnek tartjuk e tekintetben, hogy a Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet Szociálpolitikai Főosztályának vezetésével jelenleg is zajlik a Regionális Szociálpolitikai Fejlesztési Tervet megalapozó regionális helyzetfeltárások kidolgozása. Ez a fejlesztési dokumentum határozza majd meg az ágazat fejlesztési politikáját a 2007–2013 közötti tervezési ciklusra vonatkozóan. Korábban ilyen egységes metodikájú helyzetfeltárás nem állt rendelkezésre Magyarországon.

A szociális tervezési kapacitások megerősítése, az innováció és az együttműködések ösztönzése, a civil szféra fokozottabb szerepvállalásának biztosítása a fejlesztés további szintjeinél, azaz a megyékben, a kistérségekben, sőt a települések esetében is megoldandó, a társadalmasítást és az alulról építkezést prioritásként kezelő feladat.

A közeli jövőben el kellene érni, hogy a kiépülőben lévő új regionális intézményrendszer alkalmas legyen a brüsszeli és strasbourgi célkitűzések helyi szintre történő közvetítésére, a helyi/térségi szociálpolitikák hatékony fejlesztésére.

Jegyzetek

- ¹ A regionális kapacitások bővítése, állapotfelmérés, módszertani ajánlás című kutatás a 2003. évi 10.2.73.1. Esélyegyenlőség/Társadalmi kirekesztés(befogadás) elnevezésű fejezeti kezelésű előirányzathoz biztosított minisztériumi kutatási támogatásból készült. A tanulmány „A tudományos kutatás támogatása a belügyi ágazatban” (2004) elnevezésű, a Belügyminisztérium által országosan meghirdetett tudomány napi pályázaton különdíjat nyert.
- ² A fejezetben az eredményeket több alkalommal százfokozatú skálán közöljük. A százfokozatú skála értékei minden esetben csak az értékelhető válaszokra vonatkoznak, a következők szerint: a százas érték azt jelenti, ha minden válaszoló a maximális, a nulla, ha a minimális pontszámot adná. Az ilyen százfokozatú skálákon az ötven pont alatti érték negatív véleményt (bizalmatlanságot, ellenszenvet), míg az ötven pont feletti érték pozitív véleményt (bizalmat, rokonszenvet) jelez. Mivel a kutatás kérdőívében meglehetősen sok változó szerepelt, ezért a feldolgozás során több változó esetében összevonást is alkalmaztunk. Az elemzés során két változó közötti kapcsolat felmérésére az alacsony elemszám esetén is alkalmazható Monte Carlo módszert, illetve bizonyos változóknál megfelelő matematikai-statisztikai eszköz segítségével (quick-cluster analízis) homogén csoportokat is képeztünk.
- ³ A vizsgálat témakörének névuma miatt igyekeztünk úgy összeállítani a mintát, hogy releváns válaszokat kapjunk a kérdőívben feltett kérdéseinkre. Oly módon készítettük el a kutatási tervet, hogy a postai kérdőíveket egy regionális interjúblokk kövesse annak érdekében, hogy ellensúlyozni tudjuk a megcélzott minta nagyságából (és a visszaérkezett kérdőívek számából), valamint a vizsgálathoz készített kérdőív terjedelméből adódó torzítási lehetőségeket.
- ⁴ A kutatásban különböző szervezetek, intézmények és főhatóságok (módszertani intézmények, regionális szellemi forrásközpontok stb.), valamint az interneten (<http://www.medinfo.hu/civiltajekoztatasi/szervezetek.cgi>) gyűjtött egészségügyi és civil címlistákon szereplő országos, megyei és városi szintű egyesületek elsősorban vezető munkatársait kerestük meg.
- ⁵ A prominencia latin kifejezés: főnévként valaminek a kiemelkedését (esetünkben bizonyos társadalmi csoportokét) jelenti. Így értelmezésünkben a prominencia a lokális társadalmi (foglalkoztatási) hierarchia csúcán elhelyezkedő (szakértői) csoportot jelenti (Andorka 1997).
- ⁶ A válaszadókat arra kértük, hogy hétfokozatú skálán (egyeselegjobb, heteselegrosszabb) jelenítsék meg régiójukat a szociális intézményrendszer fejlettsége és a szociális marginalizáció mértéke szempontjából. A minta átlagában valamivel magasabb a szociális intézményi fejlettség országos értékelése (3,77), mint a szociális marginalizáció szintje (4,43).
Az SPSS programcsomag quick cluster analízisébe a szociális intézményrendszer fejlettsége és a marginalizáció mértéke változót vontuk be. A két önálló, hét értékű változóból három, jól körülírható elemzési egység született: „erősebb marginalizáció, viszonylag kiépült intézményrendszer” (13 db), „alacsonyabb marginalizációs szint, kiépült intézményrendszer” (20 db), „erősebb marginalizáció, gyengén kiépült intézményrendszer” (13 db).
- ⁷ Egyéb (szociális, területi stb.) szempontok mellett főként a tapasztalható bizonytalanság miatt döntöttünk úgy, hogy ezt a régiót vizsgáljuk a kutatás interjú szakaszában.
- ⁸ A többcélú kistérségi társulásokról szóló, a parlamenti zárószavazáson végül el nem fogadott eredeti törvényjavaslatban szereplő feladatok szerint.
- ⁹ Jelenleg a szakemberek a legnagyobb problémának azt látják, hogy az önkormányzati törvény „befekszik” a szociális törvény végrehajtására, mert a törvény azt sugallja, hogy minden önkormányzat egy megbonthatatlan egység.

- ¹⁰ Közel hasonló mértékben gondolták úgy válaszadóink, hogy a területfejlesztési és szociális tudások hasznosak lehetnek egymás számára (100 fokozatú skálán 75–70 pont).
A monitoring a válaszok szerint igen lényeges része a szociális programoknak (100 fokozatú skálán 75 pont). Legkevésbé az erősebb marginalizációval és a gyengébben kiépült intézményrendszerrel jellemezhető területeken (pl. a Tiszántúl régiói) élő válaszadók szerint fontos (100 fokozatú skálán 66 pont).
- ¹¹ Főként a szociális szférában dolgozók és azon válaszadók vélték így, akik az erősebb marginalizációval és gyengén kiépült intézményrendszerrel jellemezhető régiókban élnek.
- ¹² Szociális régió típusok: „erősebb marginalizáció, viszonylag kiépült intézményrendszer”: 44 pont; „erősebb marginalizáció, gyengén kiépült intézményrendszer”: 42 pont.
- ¹³ Összességében 100 fokozatú skálán 86 pont, a szociális szférában 90 pont, az egészségügy területén 100 pont (!).
- ¹⁴ Szociális régió típusok: „erősebb marginalizáció, viszonylag kiépült intézményrendszer”: 97 pont; „alacsonyabb marginalizációs szint, kiépült intézményrendszer”: 78 pont; „erősebb marginalizáció, gyengén kiépült intézményrendszer”: 88 pont.
- ¹⁵ „A szolgáltatások, ellátások, munkalehetőségek elérésének azonos szintje (az életkörülmények, egészség, egészségügyi ellátás, oktatás, munkahelyi körülmények és lehetőségek, a kultúra, az információ elérhetősége).”
- ¹⁶ A történeti áttekintéshez Gyulavári Tamás: *Az EU szociálpolitikája: érdekek kereszttüzében* című tanulmányát használtuk fel.

Irodalom

- Andorka R. (1997) *Bevezetés a szociológiába*. Aula, Budapest.
- Bánlaky P.–Hamar A.–Murányi I.–Szoboszlai Zs. (1998) *Északkelet-magyarországi regionális szociológiai kutatás a területi folyamatok háttérvizsgálatához*. MTA RKK ATI Szolnoki Társadalomkutató Osztály, Szolnok. Kézirat.
- Böhm A. (1999) *XX. századi magyar társadalom*. Korona, Budapest.
- Gyulavári T. (é.n.) *Az Eu szociálpolitikája az érdekek kereszttüzében*. www.nfh.hu
- Szarvák T. (1999) *Jász-Nagykun-Szolnok megyei középtávú stratégiai fejlesztési program a megyei prominenciák körében*. MTA RKK ATI Szolnoki Társadalomkutató Osztály, Szolnok. Kézirat.
- Szarvák T. (2000) *A terület- és vidékfejlesztés intézményfejlesztési operatív programjának hangsúlyai az Észak-Alföldi Régió prominenciái körében*. MTA RKK ATI Szolnoki Társadalomkutató Osztály, Szolnok. Kézirat.
- Szarvák T. (2004) *Jász-Nagykun-Szolnok megye regionális kapcsolatai és lehetőségei a területfejlesztési prominencia tükrében*. MTA RKK ATI Szolnoki Társadalomkutató Csoport, Szolnok. Kézirat.
- Trócsányi A. (1998) *A kulturális földrajz alapjai*. – Tóth J.–Vuics T. (szerk.) *Általános társadalomföldrajz*. Dialóg Campus Kiadó. Budapest–Pécs. 299–313. o.

THE REGIONAL ASPECTS OF SOCIAL PLANNING

KRISZTINA JÁSZ – TIBOR SZARVÁK – ZSOLT SZOBOSZLAI –
JUDIT T. HARGITAI

Hungarian regions have recognised the necessity and importance of regional planning in the social sector. However documents – have been completed up to now – are quiet heterogenous by their content and elaboration. This is the consequence of different partnership levels, the heterogenous educational background of professionals and various interpretation of regionalisation. In the future the strengthening of the regional level spatial planning could depend on the following key elements: the enhancement of planning capacities, the promotion of innovations and partnerships, the growing role of the non-profit sector.